

10e JAARGANG

NUMMER 1

JANUARI 1974

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+
+ BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING GAAT +
+ HET DENKEN AAN HET DOEN VOORAF. +
+ BIJ HET HANDELEN VAN KLASSEN OF +
+ MASSA'S BLIJKT DE BETEKENIS VAN +
+ HET HANDELEN PAS ACHTERAF. HIER +
+ GAAT DE DAAD VOORAF AAN HET BE- +
+ GRIP. +
+++++

DAAD EN GEDACHTE

Orgaan gewijd
aan de problemen
van de zelfstandige
arbeidersstrijd

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

De uitgave zal worden bekostigd uit VRIJWILLIGE
bijdragen

Red. en am.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam-W.
Postgiro 307695

O V E R D E T E R A A R D E B E S T E L D E
A R B E I D E R S B E W E G I N G

De wijze waarop Mies Bouhuys en wijlen haar echtgenoot Ed Hoornik hun t.v.-spel "Roerig Amsterdam" hebben laten eindigen mag bepaald wel als een bewijs van hun dramatisch talent worden beschouwd. Het is immers niet minder dan een vondst om na verwijzingen naar de z.g. "revolutie van Troelstra" - "de revolutie, die niet doorging" - beelden van de indrukwekkende begrafenis van Domela Nieuwenhuis te laten zien en daarbij dan een tekst te laten aansluiten, die indringend suggereert, dat na de ontnuchtering van 1918 bij die begrafenis niet slechts "de apostel der arbeiders" - zoals Jan Romein hem heeft genoemd - maar de revolutie zélf ten grave werd gedragen.

De symboliek van dat slot is onmiskenbaar. Het is bovendien een veel treffender symboliek dan de makers van het spel en al degenen die bij de tv-bewerking betrokken zijn geweest wel voor de geest zal hebben gestaan. Want er werd inderdaad ná november 1918 en bij de teraardebestelling van Domela Nieuwenhuis méér ten grave gedragen dan alleen de man, die aan de wieg van de Nederlandse arbeidersbeweging heeft gestaan. Tegelijk met hém namelijk stierf ook de zieltogende o u d e a r b e i d e r s b e w e g i n g .

We bedoelen daarmee niet slechts de - in anarchistisch vaarwater geraakte - beweging, die hij in het bijzonder in dit land vertegenwoordigde, maar evenzeer de, bij haar verschijning "modern" geheten, door Troelstra belichaamde, stroming der sociaaldemocratie en de daaruit later voortgesproten "radicalere" oppositiebewegingen.

Het was naar onze mening nog niet zo gek van de samenstellers om de begrafenisondernemer Gerrit Kraay, één van de figuren uit het tv-spel, naar aanleiding van Domela's begrafenis te laten mijmeren over "de nabestaanden, die net doen of de dode niet dood is", over "de dromers en de Don Quichotten, die blijven hopen tegen beter weten in". Alleen, die Don Quichot-achtige figuren, die ook wij nog dagelijks waarnemen, zijn niet dezelfde, als die, welke de tv-kijkers bij het aanschouwen van de slotscène onwillekeurig in de gedachten komen. Voor ons zijn het al diegenen, die, hoe morsdood de oude, officiële arbeidersbeweging ook moge zijn, tot op de

dag van vandaag krampachtig aan haar zijn blijven geloven.

Tot deze dromers behoren onmiskenbaar ook de schrijvers van "Roerig Amsterdam", alsmede degenen, die dit oorspronkelijk voor het toneel bedoelde spel geschikt hebben gemaakt voor de beeldbuis. In hun idealisme, dat zichtbaar is dwars door de verpakking van een knappe en soms zakelijk schijnende reportage, is de reden te vinden, dat wij deze VPRO-productie over een halve eeuw inmiddels verbleekte historie met gemengde gevoelens hebben aanschouwd. Met gemengde gevoelens, dat wil natuurlijk zeggen, dat wij het gebodene soms uitstekend en uiterst instructief vonden, maar dat wij - om het kind maar bij zijn naam te noemen - ons tegelijkertijd hebben geërgerd aan de eenzijdige vertekening, gevolg van een te sterke vereenzelving met datgene, wat al sinds lang niet meer gebleken is dan een droom.

Tot goed begrip zij nadrukkelijk opgemerkt, dat er uiteraard geen enkel bezwaar kan worden gemaakt tegen een presentatie, die op het nu eenmaal bestaande idealisme van de oude arbeidersbeweging een duidelijk licht werpt. Niet daartegen protesteren wij, maar tegen het feit, dat de producers op dat idealisme op idealistische wijze hebben teruggeblikt en dientengevolge geheel voorzij zijn gegaan aan markante feiten, die van een nuchterder visie uit bezien opeens een, de tijdgenoten van weleer natuurlijk verborgen, grote betekenis krijgen.

Niets is eenvoudiger dan dat met een voorbeeld toe te lichten. In het programmabladd van de VPRO, dat, begrijpelijkerwijze, aan de uitzending nogal wat aandacht heeft besteed, wordt geconstateerd dat het over twee avonden (15 en 22 november) verdeelde spel, vlak voor de eeuwgrens in tweeën is gehakt. Men leest daarover: "Het stuk speelt zich af in twee delen, waarbij de pauze zeer bewust wordt gelegd in het jaar 1898, dat in veel opzichten een afsluiting van en een afrekening met de 19e eeuw betekende."

Naar onze mening is juist deze - het geheel typerende - indeling glad verkeerd. In de halve eeuw geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging tussen 1870 en 1920 is niet 1898, het kroningsjaar van koningin Wilhelmina, het breekpunt, maar het jaar 1903. Toen toch werd, bij de spoorwegstaking, voor het eerst in de historie het verschil zichtbaar tussen het handelen van partij en vakbeweging enerzijds, het handelen van de arbeiders anderzijds. Oudegeest en Petter van de Nederlandse Vereniging van Spoor- en Tramwegpersoneel - men kan het in het standaardwerk van prof. Rüter nalezen - wilden de staking niet, maar werden door druk van onderop genoodzaakt haar uit te roepen. De SDAP, Troelstra in zijn berucht "Volks"-artikel "Wat nu?" voorop, blies in het heetst van het gevecht de terugtocht. Toen voor het eerst kwam de tegenstelling aan het licht tussen de arbeidersbeweging en de beweging van de arbeiders! Van die tegenstelling vernam de televisiekijker niets, evenmin als hij ook maar iets vernam over het feit, dat de basis der oude arbeidersbeweging nu juist n i e t in "roerig Amsterdam", maar in het agrarische Friesland lag, of iets te weten kwam over de houding der sociaaldemocratie in de eerste wereldoorlog of van de arbeidersvijandige houding van het NVV bij de zeeliedenstaking van 1911. Uit een kennelijke vrees ook maar het geringste smetje op de oude arbeidersbeweging te werpen, werd aan de tv-kijker nu net al datgene onthouden, wat zou hebben kunnen bijdragen tot enig kritisch inzicht.

In het VPRO-programmabladd stond ook een interview met Mies Bouhuys. Daarin spreekt zij ergens haar afkeer uit van "barricaden-kitsch": "De Internationale zingen met opgeheven vuist, dat zegt natuurlijk niets." Barricaden, afgezien van die van het Palingoproer, komen er in het spel nauwe-

lijks voor, maar de Internationale wordt er herhaaldelijk in gezongen en bepaald niet altijd functioneel en een "kitscherige" indruk heeft het op ons herhaaldelijk wél gemaakt. De schildering van Domela als een bovenal integrale figuur, doet sympathiek aan, het ontbreken van enige toespeling op zijn historisch ongelijk is duidelijk een manco.

De toelichting in het programmablad definieert de reeds genoemde Gerit Kraay als een kleine zelfstandige, die tussen arbeider en patroon in staat. Dat schijnt, als men dat zo leest, een zinnige omschrijving van zijn klassepositie. Maar in het stuk blijkt daarvan verder niets. Als hij meer dan eens voorspelt, dat bepaalde acties van de arbeidersbeweging "een doodgeboren kindje" zullen blijven, dan is dat de kritiek van de burgerman, die slechts schijnbaar met een historische kritiek of een historische analyse overeenkomt. Van enige analyse of historische visie zijn de makers van het spel volstrekt gespeend geweest. Kraay is in het stuk een figuur die de verbindende tekst moet spreken, geen e c h t e historische kleine zelfstandige uit vroeger dagen, die tussen kapitaal en arbeid wordt doodgedrukt. De werkplaats waarin hij bezig is ziet er bijna een halve eeuw lang onveranderd uit. Het gaat blijkbaar om een kleine onderneming, waarin nimmer wordt geaccumuleerd en die dus krachtens de simpelste maatschappelijke wetten al lang bankroet zou hebben moeten zijn. Maar aan zulke sociale realiteiten hebben de makers van "Roerig Amsterdam" geen ogenblik gedacht. Zij zijn - vandaar dat wij hen in de aanvang idealisten noemden - door de arbeidersbeweging gegrepen en beroerd. Maar zij hebben geen kans gezien haar vanuit een klassenstandpunt te aanschouwen.

In het interview zegt Mies Bouhuys aan het slot, dat ze geleerd heeft de betrekkelijkheid van de dingen te zien. Uit het stuk blijkt daarvan weinig. Op een andere plaats roert ze de z.g. "boterhamenvraag" aan. Daarover zegt ze: "Een sociale verontwaardiging is niet voldoende. Het komt aan op de bereidheid je eigen boterham in tweeën te snijden." Dat is het antwoord op de boterhamenvraag van iemand, die boterhammen hééft. Verderop verklaart ze: "Ik ken een groep mensen, ja ik zal ze maar intellectuelen noemen... die werkelijk in de fabriek gaan staan om mét de arbeiders aan een andere samenleving te werken. Dat is doèn." Een duidelijker bewijs voor wat wij haar "idealistische instelling" hebben genoemd kon moeilijk worden geleverd. In haar idealisme is de realiteit verdronken!

=====

•
VERANTWOORDING VAN DE VOOR "DAAD EN GEDACHTE"

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDAGEN

(Vierde kwartaal 1973)

B.E.S.T. te A. f 25,-; C.B. te A. f 21,-; C.B. jr. te A. f 25,-; B.v.B. te M. f 25,-; A.G. te R. f 5,-; N.N. te A. f 15,-; J.M. te A. f 15,-; A.H. J.M.O. te W. f 16,-; H.R. te R. f 2,50; J.H.S. te B. f 10,-; S.S. te d. H. f 10,-; N.C.C.V. te N. f 15,-; K.N. te B. f 15,-; H.M.-S. te F. f 25.-.
Totaal f 224,50. Totaal over 1973 f 1397,10.

In de verantwoording over het derde kwartaal van dit jaar (D. & G. van ok. tober j.l.) hebben wij helaas een fout gemaakt. Het eindbedrag klopte wel, doch voor M.J.W. te A. hebben wij f 15.- genoteerd. Dit moest echter f 25.- zijn. Onze excuses voor de gemaakte fout.

G R A F R E D E V O O R E E N G R O E P

Omstreeks mei 1958, ongeveer in dezelfde dagen, dat generaal Charles de Gaulle de staatsgreep pleegde, die een einde maakte aan de Vierde Franse republiek, ontstond de Franse groep "Informations Liaisons Ouvrières", die zich later "Informations Correspondence Ouvrières" noemde. In de lente van 1973 kwam zij te overlijden. De officiële doodsacte, getekend: november 1973, heeft ons een dag na Sint Nicolaas bereikt, maar van een surprise kon in dit geval bepaald niet worden gesproken. Wij hebben - min of meer - aan de wieg van de thans gestorvene gestaan en haar levensloop, niet enkel van verre, maar ook van zéér dichtbij, steeds met de grootste oplettendheid gevolgd. Wij wisten al jaren, dat zij ongeneeslijk ziek was. Niet het doodsbericht heeft ons verrast, maar de taaiheid, waarmee zij zich nog jarenlang tegen het onvermijdelijke heeft verzet.

Vraagt men waaraan zij ten offer is gevallen, dan luidt het antwoord in zijn simpelste vorm: aan de Franse mei-gebeurtenissen van 1968. Maar het is volstrekt noodzakelijk die medische diagnose nader toe te lichten, aangezien zonder dat de kans bijzonder groot is, dat men zich daarbij wat anders voorstelt dan de realiteit.

Het is een zeer normaal en herhaalde malen waargenomen verschijnsel, dat klasseworstelingen van enige omvang en betekenis een dodelijke steek toebrengen aan zogenaamd "links-revolutionaire" groepen of partijen. Het beginsel van de voorhoede, waarop zij doorgaans gebaseerd zijn of ándere politieke standpunten, die binnen zo'n groep of partij gehuldigd worden, blijken - voor de betrokken groeps- of partijleden uiterst plotseling - volledig in de lucht te hangen op hetzelfde moment, dat een kleiner of groter deel van de arbeidersklasse zich tot de zelfstandige strijd gordt en daarin methoden aanwendt, waarvan de bewuste organisatie zich ofwel geen voorstelling kón maken ofwel waarmee zij geen rekening wilde houden.

Zo is bijvoorbeeld de vooroorlogse Onafhankelijke Socialistische Partij (O.S.P.) in Nederland in feite kapot gegaan aan de Jordaanopstand van juli 1934. Zo was de na-oorlogse Franse groep "Socialisme ou Barbarie" ten dode opgeschreven nadat zich in de zomer van '53 in Frankrijk op uitgebreide schaal "wilde" stakingen hadden voorgedaan, waarvan de mogelijkheid alleen al door die groep bij voortduring hardnekkig was ontkend, omdat zij het ontstaan van klassebotsingen had gekoppeld aan een derde wereldoorlog.

De Mei-gebeurtenissen van 1968 in Frankrijk - en wij bedoelen daarmee om ieder misverstand te voorkomen niet de studentenacties in het Parijse Quartier Latin, maar de spontane massastakingen met bedrijfsbezetting waarbij negen miljoen Franse arbeiders betrokken waren - hebben menige groep in dat land hetzij met veel gedruis, hetzij geruisloos doen verdwijnen. Hun organisatie-opvattingen en hun denkbeelden omtrent de klassenstrijd, voor zover zij de laatste er althans op na hielden, bleken niet te kloppen met de werkelijkheid. De doodsoorzaak van de groep "Informations Correspondence Ouvrières" is een fundamenteel ánders, zoals deze groep zich ook fundamenteel van alle overige groepen onderscheidde.

Vrij kort na de mei-gebeurtenissen verscheen er temidden van vele andere beschouwingen daarover in Frankrijk een klein boekje met vier opstellen. Eén daarvan werd geschreven door Jean-Marc Coudray, achter welk pseudoniem zich een auteur verborg, die vijftien jaar tevoren in de groep "Socialisme ou Barbarie" een toonaangevende rol gespeeld had. Hij noemde zijn bijdrage:

"La révolution anticipée", dat wil zeggen: de revolutie waarop vooruitgelopen werd. Hij bedoelde daarmee te beweren, dat de strijdmethoden van de arbeiders in Frankrijk in mei en juni 1968 al voorzien waren door de groep waarvan hij destijds deel uitmaakte en dat dus achteraf de klassenstrijdopvattingen van die groep door de ontwikkeling waren bevestigd. Niets echter is minder waar dan dat. Wij hebben er hierboven al op gezinspeeld, dat de toenmalige groep "Socialisme ou Barbarie" een intensivering van de klassenworsteling met een derde wereldoorlog verbond. Voor hetgeen zich in de vorm van "wilde" stakingen ook voor augustus '53, maar op beperkter schaal, manifesteerde, had zij totaal geen oog gehad en zij wilde er zelfs geen oog voor hebben toen haar er in felle discussies op werd gewezen. Geheel anders was het gesteld met de in de schoot van "Socialisme ou Barbarie" ontstane groep "Informations Liaisons (later Correspondance) Ouvrières". Degeenen die er toe zouden gaan behoren namen binnen "Socialisme ou Barbarie" een minderheidsstandpunt in. Zij waren er, in tegenstelling tot hem, die zich vijftien jaar later Jean-Marc Coudray zou noemen, principieel van overtuigd dat de toekomst niet aan de een of andere "arbeidersbeweging" (hoofdzakelijk gevormd uit intellectuelen), maar aan de beweging der arbeiders was. Zij stond in tegenstelling tot "Socialisme ou Barbarie" niet op voorhoede-standpunt. Zij had, in tegenstelling tot "Socialisme ou Barbarie" alweer, wél oog voor al hetgeen zich in de arbeidersklasse afspeelde. ICO was de overtuiging toegedaan, dat de strijd van de arbeiders nooit het gevolg kon zijn van hun "bewustwording" (wat men daaronder dan ook verstaan wilde!), maar dat omgekeerd hun bewustwording het resultaat zou zijn van hun zelfstandige strijd. ICO verkondigde - anders dan "Socialisme ou Barbarie" - dat de arbeidersstrijd (waaraan "Socialisme ou Barbarie" niet geloofde ofschoon zij er niettemin over discussieerde), niet gericht was en niet gericht kon zijn op "de revolutie" (waarvan alle voorhoedegroepen in Frankrijk en elders plegen te dromen), maar dat die strijd voortspoot uit de klassepositie van de arbeiders en dat hij om directe, zeer voor de hand liggende en zeer materiele belangen werd gevoerd.

Vanzelfsprekend is het niet bij een groep als ICO opgekomen, om in of direct ná mei 1968 te verkondigen, dat zij als groep op de mei-gebeurtenissen was vooruitgelopen. De houding van "ik - of wij - hebben het allemaal juist voorzien" is typisch de houding van iemand of van een groep, die op voorhoede-standpunt staat en een leidersrol poogt te claimen. Een dergelijke rol wilde en kón het op totaal andere leest dan "Socialisme ou Barbarie" geschiedde ICO niet spelen. Wat deze groep in en na de mei-gebeurtenissen op zijn hoogst had kunnen doen, was door een zorgvuldige analyse van al hetgeen er door de arbeiders was gedaan, onderzoeken in hoeverre nieuwe strijdmethoden aan vroegere waren toegevoegd, onderzoeken in welk opzicht de mei-gebeurtenissen aan de opvattingen omtrent een spontane en geheel zelfstandige klassenstrijd nog ongekende elementen of facetten hadden verleend.

Iets dergelijks is niet gebeurd en wel hierom niet, doordat de groep ICO als zodanig de samenhang tussen de tot dan toe door haar verkondigde zienswijze en de mei-gebeurtenissen niet - of althans zéér onvoldoende - heeft onderkend. Op hetzelfde moment, dat Jean-Marc Coudray geheel ten onrechte publiekelijk verklaarde, dat de klassenstrijd in Frankrijk in mei 1968 zó verliep als hij het allemaal voorzien en geformuleerd had, liet ICO na om er nog eens nadrukkelijk op te wijzen, dat de praktijk voor de zoveelste keer had aangetoond, dat niet de voorhoede de klasse leidt, maar dat de

spontaan strijdende klasse deze juist achter zich laat en daardoor gewoon de spot drijft met iedere voorhoede-gedachte.

De oorzaak van dit merkwaardige feit moet gezocht worden in de lotgevallen en wederwaardigheden, die ICO van het begin der mei-gebeurtenissen af zijn overkomen. Toen de Franse arbeiders massaal de bedrijven bezetten met een élan, dat nog vele malen groter was dan dat wat zij gedurende de bedrijfsbezettingen van juni 1936 demonstreerden, toen het gaullistische regiem wankelde, toen de Franse vakbeweging het wankelende regiem te hulp snelde, toen werd gedurende een kort ogenblik de hulpeloosheid van alle voorhoede-partijen, bewegingen en groepen zo duidelijk zichtbaar, dat zij als dor afstaken ~~temidden~~ van 't frisse groen van de klassenstrijd. Op al degenen die in die dagen uit een soort van apathische verdoving werden gewekt, konden de organisaties van dat type onmogelijk ook maar enige aantrekkingskracht uitoefenen. Het onvermijdelijke gevolg was, dat deze groep enthousiaseringen van goeden wille de vergaderingen van ICO binnenstroomde, zonder dat zij zich afvroegen hoe of het wel kwam, dat ICO zich van al die overige organisaties zo duidelijk en zo gunstig onderscheidde. Wat deze enthousiaseringen, vogels van zéér verschillende pluimage, met elkaar gemeen hadden was slechts één enkel ding. Zij karakteriseerden zich daardoor, dat zij "iets doen" wilden. Het waren, op een te verwaarlozen uitzondering na, activisten en voluntaristen, kortom: politieke idealisten, die plotseling de rijen van ICO kwamen versterken. Zij hadden niet beseft, dat de mei-gebeurtenissen nu juist aan ieder die ogen had om te zien, de grote les leerden, dat alleen de arbeiders als klasse, wij herhalen met nadruk: als klasse, iets kunnen doen. Zij hadden zich er evenmin rekenschap van gegeven, dat ICO nu juist op dát standpunt stond en altijd al verkondigd had (tegenover "Socialisme ou Barbarie" bijvoorbeeld), dat een groep niet "iets kan doen", hetzij dan analyseren en verklaren.

Gedurende de woelige mei-dagen kwamen de fundamentele en principiële verschillen tussen de oude ICO-kern en de vele malen talrijker nieuwe toeloop natuurlijk nauwelijks aan het licht. Zij openbaarden zich echter in alle hevigheid, toen de klassenstrijd van de mei-dagen eenmaal weer was weggeëbd. De nieuwe ICO-leden - ver in de meerderheid - voelden totaal niets voor een analyse van de stakingsbeweging en de zojuist gevoerde arbeidersstrijd. Volkomen logisch en konsekwent, want een nauwgezette analyse daarvan zou al die verschillende "aktivistische" standpunten waarmee die jongelui naar ICO waren gekomen, als een volslagen illusie hebben ontmaskerd. Nog bleek de oude ICO-kern in staat in een brochure over de mei-dagen een eerste aanzet tot zo'n analyse te ondernemen. De enige van dat karakter die er in Frankrijk is verschenen, de enige analyse, waarin niet het accent op de studentenactie, maar op de arbeidersstrijd en het spontane karakter daarvan werd gelegd. Met die brochure ("La grève généralisée en France") zong ICO min of meer haar zwanenzang.

Wat men vervolgens zag gebeuren was een langzame verandering. De nieuwe groepsleden stelden in de bijeenkomsten geheel andere onderwerpen ter bespreking dan ICO gewend was te bediscussiëren. Dienovereenkomstig voltrok zich - eerst nog uiterst langzaam, later al sneller en sneller - een complete verandering in het door de groep gepubliceerde blad. In de zomer van 1969 tekenden de interne verschillen zich met voortdurend groter scherppte af. In juli 1970, na een in Bessat gehouden landelijke conferentie, was het duidelijk, dat de doodsstrijd was begonnen. In de anderhalf jaar die daarop volgde werd de groespectiviteit door de diepe tegenstelling tussen degenen

die in de klassenstrijd belang stelden en deze strijd (de zelfstandige proletarische actie, wel te verstaan) wilden volgen en trachten te begrijpen en de anderen, de idealisten, die wat "doen" wilden, volledig lamgelegd. In april jongstleden trad een deel van de ICO-leden uit. Dát deel, dat de belichaming vormde van het oude standpunt. Nog waren er enkelen die aarzelden. Een al wat oudere Renault-arbeider, ons persoonlijk goed bekend, en van wie wij weten, dat hij in alle opzichten de oorspronkelijke ICO-opvattingen was blijven huldigen, bleef aanvankelijk trouw aan de groep, waaraan hij zo veel jaren zijn beste krachten had gewijd. "Vriend Pierrot B", zei ons een van de uitgetreden, is in zijn jonge jaren sterk idealistisch geweest en mogelijk is er iets in hem van een idealist bewaard gebleven en is dat de reden voor zijn houding." Maar idealist of niet, vriend Pierrot, dagelijks in de Renault-fabriek te Billancourt met alle facetten van het arbeidersbestaan geconfronteerd, kón onmogelijk lang temidden van de jonge idealisten blijven verkeren. Van hem ontvingen wij 6 december de brief, die wij hierboven het officiële doodsbericht hebben genoemd. Hij schrijft ons:

"In de loop van het laatste jaar is de situatie van de groep ICO voortdurend slechter geworden. Dat is daaraan te wijten, dat verscheidene kameraden de groep hebben verlaten, maar de oorzaak is bovenal de verwardheid van degenen die gebleven zijn, hun onvermogen om via discussie een standpunt uit te werken en dat vervolgens te publiceren. Wat we constateren is een zich overgeven aan fantasieën en de voortdurende aanwezigheid van onderlinge meningsverschillen en er is niets dat aanleiding geeft tot de hoop dat die toestand binnenkort verbeteren zal. Met een aantal kameraden ben ik van mening, dat het maar beter is de uitgave van het blad ICO voorlopig te staken..."

De bewuste brief, een rondschrijven aan al degenen die tot de regelmatige lezers van het blad behoorden, bevat vervolgens de mededeling, dat de verschijning wordt stopgezet. Er is, menen wij, geen enkele reden om daarover te treuren. Waarmee we te doen hebben, is een strikt normale gang van zaken, die allerm minst dramatisch is, die men ontelbare malen eerder bij andere groepen heeft kunnen zien en die zich, naar onze overtuiging, ook in de toekomst nog ontelbare malen zal herhalen, zolang zich het politieke idealisme, van jonge studenten in de eerste plaats, maar ook van sommige arbeiders, een uitweg zoekt te banen.

Eén van de in april j.l. uitgetreden ICO-leden heeft in de loop van de voorbije herfst, een poging ondernomen om de balans op te maken. In een kleine brochure schetst hij in vogelvlucht de geschiedenis van de groep tegen de achtergrond van de klassenstrijd, zoals die zich in de loop van twintig jaar in Frankrijk ontwikkelde. Aan het slot van die schets ontvouwt hij zijn inzichten over positie en functie van een groep met betrekking tot de proletarische strijd. Wij citeren hier enkele van de markantste uitspraken en passages, wij geven - vanwege de lengte - sommige andere in onze eigen woorden weer. Wij doen dat in willekeurige volgorde, aangezien het niet onze bedoeling is, de gehele geschiedenis van ICO, hierboven in grote lijnen aangeduid, nog eens in alle finesses te herhalen. Het standpunt van de auteur van de brochure, met wie wij ten nauwste bevriend zijn en met wie wij de ontwikkeling van de groep ICO herhaaldelijk bespraken, komt trouwens volledig met het onze overeen.

Op één detail willen wij toch nog even ingaan. Volgens de schrijver van de brochure die wij hier op het oog hebben, openbaarde de crisis in de groep ICO zich al in 1967, een jaar vóór de mei-gebeurtenissen dus. Het betreft hier géén wezenlijk verschilpunt, maar een detail, dat wij hebben verwaarloosd, omdat het ons slechts om de grote lijnen was te doen. Wat er in 1967 gebeurde was in principe precies hetzelfde als wat zich een jaar later op uitgebreider schaal herhaalde: een toevloed van nieuwe leden (maar veel geringer dan in '68), die onder de indruk verkeerden van bepaalde klassegevechten, doch die desondanks niet in het minst begrepen, wélke positie ICO ten opzichte van die worstelingen innam. Wij hebben de episode overgeslagen, omdat zij, althans naar buiten toe, nog maar betrekkelijk weinig zichtbare gevolgen had en wij bovendien niet in herhalingen wilden vervallen.

De schrijver van de brochure zegt over hetgeen zich in 't jaar '67 afspeelde, dat op dat moment de groep zich nader bezon op de eigen positie in de klassenstrijd. Hoezeer degenen, die in 1958 "Socialisme ou Barbarie" verlaten hadden zich ook oriënteren wilden op de zelfstandige worstelingen van de arbeiders en op de maatschappelijke realiteit in plaats van op bepaalde politieke concepties, toch viel er in hun beginselverklaring nog altijd te lezen dat:

"men in de strijd wilde i n t e r v e n i ë r e n (spatiëring van ons, D. en G.) met de bedoeling de eenheid van de strijdenden te bevorderen en om de vorming van zelfgekozen.comité's te propageren..."

Begin 1967, zo lezen we in de bewuste brochure over de ontwikkeling van de groep ICO, werden deze en dergelijke zinnen geschrapt. Ze werden vervangen door een formulering, die tot stand kwam onder de sterke invloed van raden-communistische vrienden. Men kon toen in de beginselverklaring lezen:

"De arbeidersbeweging is niets meer, maar ook niets minder dan de klassenstrijd, zoals die zich praktisch onder onze ogen afspeelt in de vorm, die de arbeiders daaraan geven. Zij alleen laten zien, waarom en hoe er wordt gestreden; wij kunnen in geen enkel opzicht de groep met de klasse identificeren of aan de klasse gelijk stellen; het zijn alléén de arbeiders, die i e t s kunnen d o e n ..." (spatiëringen van ons, D. en G.).

Wat hier tot uitdrukking werd gebracht, zo verklaart de auteur van de brochure, "werd in feite door tal van leden van de groep niet begrepen. Deze kameraden bleven ervan overtuigd, dat het mogelijk zou zijn de arbeiders "klassebewust" (aanhalingstekens van de auteur van de brochure!) te maken, dat men de arbeiders moest trachten te bewegen "datgene te doen, wat zij n a a r o n s o o r d e e l (spatiëring van ons, D. en G.)moesten doen."

De vraag, om welke reden in 1967 de beginselen van ICO werden herzien, beantwoordt de schrijver van de brochure op precies dezelfde wijze als wij het hierboven hebben gedaan: "er was", zegt hij, "in 1967 sprake van belangrijke klassegevechten, die in beginsel dezelfde vorm aannamen als de strijd van de arbeiders in de meidagen van 1968 en die van de mei-gebeurtenissen als het ware de voorbode waren.

Verderop in de brochure lezen we dan:

"In mei 1968 kreeg ICO een toevloed van nieuwe leden, die zo om-

trent de 13e van die maand met het voorstel kwamen "iets te ondernemen. Zij werden zonder enige twijfel diep teleurgesteld: de vaste kern van ICO, die toen nog de meerderheid vormde, bestond uit mensen, die hetzij op een kantoor, hetzij in fabrieken dan wel bij het onderwijs werkzaam waren. Zij hadden het allemaal veel te druk met de acties, die op hun eigen werk waren ontbrand. Bovendien weigerde de vaste kern van ICO pertinent in de aan de gang zijnde strijd een soort van leidersrol te gaan vervullen. Maar in de mate, waarin de stroom van nieuwe leden wies, nam ook hoe langer hoe meer de gedachte, dat men 'iets moest doen' vaste vorm aan. Daarmee ontwikkelde zich iets, dat geheel in strijd was met datgene wat ICO in feite vertegenwoordigde..."

Ziedaar een weergave der ontwikkeling, waaraan wij niets hebben toe te voegen en die naar onze mening een exacte analyse is.

Enkele citaten nog, uit hetgeen de schrijver van de brochure laat volgen:

"... van dat moment af vielen er binnen de groep ICO duidelijk twee verschillende stromingen te onderscheiden..."

"... het orgaan van de groep werd een verzamelbekken van volkomen tegengestelde meningen..."

"... de meerderheid huldigde avantgardistische en activistische opvattingen, waartegen de radicale oorspronkelijke kern zich als oppositie vruchteloos bleef verzetten..."

"... Bij die meerderheid van de nieuwe leden voegden zich ook enkelen, die het wel eens geweest waren met de ontwikkeling van ICO in de richting van de raden-communistische, niet-activistische opvatting, die zich tegen het 'iets-doen-idee' keerde, maar voor wie die nieuwe opvattingen blijkbaar geen vlees en bloed waren geworden, die zelf dachten, dat ze het nieuwe hadden omhelsd maar die in werkelijkheid oude voorhoede-mensen waren gebleven..."

Is het verwonderlijk, dat de auteur van de brochure tenslotte tot de conclusie komt, dat het conflict, dat tot de scheuring en daarna tot het overlijden van ICO voert in wezen een conflict is, dat verband houdt met de verhouding tussen een groep en de zelfstandige arbeidersstrijd, zoals die in onze dagen zich manifesteert en ongetwijfeld in de toekomst hoe langer hoe meer op de voorgrond zal treden? "Zij die na de afscheiding van de oude kern in het voorjaar van '73 in ICO zijn gebleven, houden geen enkele rekening met de werkelijkheid van de arbeidersstrijd en richten zich op een 'activiteit', die niet gebaseerd is op datgene wat de maatschappij van vandaag ons leert."

De voorafgaande, tussen aanhalingstekens geplaatste zin is een van de laatste zinnen uit de brochure, die gedateerd is 27 okt. '73. De zin klinkt in onze oren als een overlijdensbericht. De auteur zelf heeft het op dat moment nog niet eens zo bedoeld. Wat hij met zijn geschrift beoogt is niets anders dan het opmaken van een balans. Maar wie nadenkt over datgene wat hij schildert, heeft het gevoel, dat hij geluisterd heeft naar een profetie, zoals in het oude Israël. De ondergang van het avant-gardisme wordt er met luider stem in voorspeld. Zes weken later zette de teleurgestelde Pierrot

B. de zinnen op het papier, die wij hierboven hebben afgedrukt. Aan hetgeen eens de groep "Informations Correspondance Ouvrières" was werd het vonnis letterlijk vervuld. Wie, die de geschiedenis in zich heeft opgenomen trekt niet onwillekeurig vergelijkingen met datgene wat zich bij soortgelijke groepen buiten Frankrijk op analoge wijze heeft afgespeeld, tot en met het verschijnsel van lieden, die nieuwe denkbeelden m e n e n aanvaard te hebben zonder dat dit werkelijk het geval is? In Nederland hebben wij er genoeg voorbeelden van. In Engeland heeft zich in maart j.l. iets dergelijks afgespeeld op het landelijk congres van de groep "Solidarity". Natuurlijk is de ontwikkeling in al die verschillende groepen niet tot op een haar gelijk. De geschiedenis herhaalt zich, maar niet altijd in dezelfde vorm. Niettemin kan uit de analogie een belangrijke les worden geleerd voor alle groepen, die nog menen, dat zij in de zelfstandige arbeidersstrijd een "taak" hebben of die geloven, dat zij "de arbeiders een taak moeten geven". Die les luidt dat dergelijke opvattingen door de geschiedenis van de klassenstrijd al veroordeeld zijn en dat zij onherroepelijk vroeg of laat zullen worden bijgezet in het museum van de o u d e arbeidersbeweging.

=====

E E N V E R L A T E D I S C U S S I E O V E R S P A N J E

In juli 1972 en in april 1973 hebben wij de lezers van "Daad en Gedachte" het een en ander meegedeeld over een discussie, die tussen Franse, Belgische en Nederlandse kameraden gevoerd werd over de betekenis van bedrijfsbezettingen in het heden, zowel als in het verleden. Wie zich de discussie nog herinnert, zal zich wellicht ook herinneren, dat de Nederlandse deelnemer - een van de leden van onze groep - zijn opvattingen ontwikkelde aan de hand van twee historische voorbeelden: de bedrijfsbezettingen in Frankrijk in juni 1936 en de bedrijfsbezettingen in Spanje tussen 1936 en 1939. Over Spanje verklaarde hij, dat hetgeen zich daar afspeelde in feite niet boven de burgerlijke omwenteling was uitgegaan, aangezien in de door de arbeiders bezette bedrijven de loonarbeid niet werd opgeheven. Hij illustreerde dat betoog met enkele karakteristieke uitspraken van onder andere de Spaanse syndicalist Abad de Santillan, die waren ontleend aan een regelmatig verschijnd bulletin, dat gedurende de Spaanse burgeroorlog in Barcelona werd uitgegeven door de anarcho-syndicalistische organisaties CNT en FAI.

Op zijn betoog, dat in de Franse taal tegelijkertijd verscheen in het Belgische blad "Liaisons" en het Franse blad ICO, werd nogal heftig gereageerd door een Belgische makker, die verklaarde het met de zienswijze van de Nederlander volmaakt oneens te zijn en die hem verwees naar het lijvige boek "Espagne libertaire" ("Het libertaire Spanje"), dat de Franse syndicalist Gaston Leval over de collectivisaties in Spanje had geschreven.

Die opmerking is voor onze Nederlandse vriend aanleiding geweest tot het schrijven van een uitvoerig opstel van 20 pagina's in de Franse taal, onder de titel "La teneur sociale de la révolution espagnole" ("De sociale tendens van de Spaanse revolutie"). Als gevolg van interne moeilijkheden, die zich zowel in de groep "Liaisons" als in de groep "ICO" voordeden (zie het opstel "Grafrede voor een groep" in dit nummer van D & G) werd het ar-

tikel, dat een uitvoerige analyse was van Leval's genoemde boek, niet meer in een van de genoemde organen opgenomen. Maar door bemiddeling van een van onze Franse vrienden werd het wél doorgestuurd aan Gaston Leval, die onze makker in zijn kritiek een "politiek idealist" had genoemd en aan wie hij verweten had, dat hij zich door de socialistische s c h i j n der Spaanse collectivisaties had laten weerhouden om hun in wezen nog burgerlijk-kapitalistisch karakter te onderkennen.

Het opstel werd Leval eind augustus ter hand gesteld. Op 15 september stuurde hij het terug aan onze Franse vriend. Hij zag, schreef hij in een begeleidende brief, maar af van te polemiseren, omdat de standpunten veel te ver uiteenliepen. Aan die constatering voegde hij vervolgens een aantal erg onvriendelijke kwalificaties aan het adres van onze makker toe. Wel had hij, zo deelde hij mee, de tekst van diens opstel voorzien van een aantal kritische kanttekeningen. Aldus - mét die kanttekeningen van Gaston Leval derhalve - kregen wij het opstel terug omtrent het midden van december.

Dat Gaston Leval, die zich behalve met het té grote verschil in opvattingen ook nog met een gebrek aan tijd verontschuldigt, niet op de kritiek is willen en kunnen ingaan, betreuren wij in hoge mate. Het opstel over de sociale tendens van de Spaanse revolutie was zakelijk geschreven en het bevatte naast een zakelijke kritiek ook veel waardering. De Nederlandse criticus had niet gearzeld, ondanks zijn totaal andere kijk op de Spaanse gebeurtenissen, het boek van Leval "een der interessantste en belangrijkste documenten" over de gebeurtenissen in Spanje te noemen. Hij van zijn kant, de Nederlandse criticus bedoelen we, had zich alle moeite getroost om Leval, ofschoon hij diens opvattingen volstrekt verwierp, het volle pond te geven. Nu Leval dat op zijn beurt niet heeft gedaan, is de discussie min of meer verzand. Niettemin is het mogelijk deze toch min of meer fragmentarisch uit de kanttekeningen van Leval te reconstrueren. Het blijft een wat pover geheel, maar wij hopen niettemin, dat onze lezers er toch enig interesse voor zullen hebben, ook al ontbreekt ons de ruimte om de kritiek op Leval in haar geheel op te nemen.

Onze vriend schreef ergens in zijn beschouwing, dat hij (de Hollander dus) zich er met kracht tegen verzette, van het w o o r d collectivisatie een soort van "heilige koe" te maken, die men aanstonds zou moeten aanbidden. "Ik deel geenszins", zo schreef de Hollander, "het naieve geloof, dat de opheffing van de uitbuiting van de ene mens door de andere een einde neemt, zodra men maar de w i l tot uitdrukking brengt om die uitbuiting op te heffen, zodra men maar een andere maatschappijverhouding eenvoudig p r o c l a m e e r t , zodra men niets anders doet, dan simpel het e t i k e t veranderen.

Uit een kanttekening van Leval blijkt, dat hij van datgene wat zijn Hollandse criticus bedoelt geen sikkepit begrijpt. In zijn boek had hij beschreven hoe in de jaren '13-39 op een bepaald bedrijf in Spanje (op andere bedrijven trouwens ook) bordjes in de rood-zwarte kleuren van de CNT waren aangebracht, waarop vermeld stond, dat de bewuste bedrijven communes waren geworden. De Hollander had de bewuste passage uit het boek van Leval uitvoerig geciteerd en er vervolgens op laten volgen, dat dergelijke bordjes hem totaal niets zeiden en dat in de bewuste bedrijven de arbeiders toch loonarbeiders waren gebleven met alle gevolgen van dien.

Op een dergelijke kritiek antwoordt Leval niet met een economische analyse, die de argumentatie van de Hollander weerlegt, nee, hij plaatst er een uitroep bij, die aangeeft, dat hij zich afvraagt hoe ter wereld zijn criticus

toch zo iets kan beweren, want "de hele maatschappij was omgevormd". Alsof het er nu niet net precies om ging, die bij voorbaat door Leval aanvaarde stelling, dat "axioma", te b e w i j z e n .

Bij die passage in de kritiek, waar gesproken wordt van het grote onderscheid tussen 't domweg p r o c l a m e r e n van nieuwe maatschappijverhoudingen ende v e r w e z e n l i j k i n g daarvan, plaatst Leval een vraagteken. De bedoeling ontgaat hem, wat na het bovenstaande niemand zal verwonderen.

Als de Hollander er op wijst, dat onder de regering-Attlee in Groot-Brittannië ook "bordjes" verschenen op de "genationaliseerde" kolenmijnen, met de mededeling, dat die mijnen in "het beheer van het volk" waren gekomen, spreekt Leval in een kanttekening er zijn verontwaardiging over uit, dat iemand het bestaan durft de maatregelen van een reformistisch bewind zo maar te vergelijken met wat er in Spanje geschiedde. Hij noemt de vergelijking "idiot" en zegt, dat het voorbeeld van de Britse kolenmijnen hem in het geheel niet raakt. Hij heeft niet begrepen, dat de Hollandse kameraad geenszins bedoelde, dat de maatschappelijke verhoudingen in het na-oorlogse Engeland met de Spaanse verhoudingen uit de jaren '30 overeen zouden komen. Wat de Hollander duidelijk poogde te maken was, dat zowel in het ene als in het andere geval op de een of andere wijze de schijn voor het wezen werd versleten. En als de Hollander ergens opmerkt, dat de sociale werkelijkheid zich niet door middel van woorden laat omvormen, dan schrijft Leval in de marge: "Natuurlijk niet, maar wij hadden haar veranderd door de socialisaties." Met andere woorden: terwijl het er in de discussie om gaat, dat de zogenaamde "socialisatie" in Spanje eens "bewezen" moet worden, aangezien alle feiten haar weerspreken, zet Leval al die koppige, de mythe weersprekende feiten recht en in het door hem gewenste gelid met de simpele zonder schijn van bewijs geponeerde stelling, dat ze allemaal in een ander licht komen, omdat er toch een "socialisatie" was geweest.

Inderdaad! Waar Leval er blijk van geeft een dergelijke methode te hanteren, lijkt een polemieek vruchteloos. Niettemin hebben deze en dergelijke verstrooide opmerkingen onze Hollandse makker toch wel gesterkt in zijn in zijn opstel uitgesproken mening, dat Leval een idealist is en een metafysicus. Met de laatste term wordt dan bedoeld: iemand, die zijn zienswijze niet baseert op de materiële werkelijkheid, maar op het een of andere bovennatuurlijke wondergeloof aan de toereikendheid van de "socialistische wil" als wondermiddel voor alle kwalen.

=====

BIJ "DAAD EN GEDACHTE" NOG STEEDS VERKRIJGBAAR:

Was de sociaal-democratie ooit socialistisch?

Over bolsjewisme en fascisme.

Van Beria tot Zjoekof. De sociaal-economische achtergronden van de déstalinisatie.

Beschouwingen over geld en goud.

Maar hoe dan? Enige gedachten over een socialistische samenleving.

Al deze brochures 2 gulden per stuk, franco per post.

NOGMAALS : DE COMMUNISTISCHE
PRODUKTIE EN DISTRIBUTIE

Wat ik in het vorige nummer van "Daad en Gedachte" heb aangeroerd in het opstel "Over 'rechtvaardige verdeling', enz." (D. & G. dec. 1973, blz. 8 e.v.) is een economische kwestie, waarop Jaap is ingegaan met naar mijn mening niet-economische argumenten, die aan de kern van mijn betoog voorbijgaan.

Ik ben er van uitgegaan, dat, wie als loonarbeider in een bedrijf werkt, met de inhoud van zijn loonzakje - en bepaald niet meer - bij melkboer of bij kruidenier staat, en dat wie kapitalist is, ook als kapitalist verteren kan. Meer in het algemeen heb ik dat aldus geformuleerd, dat iemand steeds op dezelfde wijze aan de consumptie deelneemt, als waarop hij aan de produktie deelneemt. Dat geldt naar mijn mening ook voor samenlevingen, waarin er geen kapitalisten en dus ook geen loonarbeiders zijn, om het even of dat nu de voor-kapitalistische maatschappij is of die welke uit het kapitalisme voortkomt. Ik heb van Jaap geen enkel argument gehoord, waarmee hij dat zou willen betwisten, maar de konsekwentie ervan gaat hij niettemin uit de weg.

Als hij - omdat de mijnwerker zware arbeid verricht - 30 gemiddeld maatschappelijk noodzakelijke arbeidsuren van een mijnwerker gelijk wil stellen met 40 dito arbeidsuren van een andere categorie, dan rijst er bij mij allereerst de vraag: met 40 gem. maatsch. noodz. arbeidsuren van wélke categorie? Ik neem niet aan, dat Jaap gelooft, dat buiten de mijnwerkers - en de mijnwerkers zijn hier natuurlijk zowel door hem als door mij alleen maar als voorbeeld genomen - de arbeid van alle overige categorieën even zwaar is. Een caissonwerker of een stucadoor verrichten stellig arbeid, die zwaarder is dan die van sommige andere groepen arbeiders. Het is zo, dat er vermoedelijk wel geen twee soorten arbeid zijn van gelijke zwaarte. Dus nogmaals: van wélke categorie wil Jaap graag 40 uur gelijk stellen aan 30 uur van de mijnwerker? Want daar komt het op neer als hij een ton kolen, die door een mijnwerker in 30 uur wordt geproduceerd, doorberekent tegen wat wij beiden gemakshalve maar een kostprijs van 40 uur noemen.

De vraag hoe Jaap bij een dergelijke doorberekening de kostprijs van de door de mijnwerker gehanteerde of benutte machines en installaties berekent zal ik, om de zaak niet nodeloos ingewikkeld te maken, maar omzeilen. Maar men kan al enigermate zien hoe wonderlijk het bij zijn methode toegaat, als men er bijvoorbeeld van uit zou gaan, dat de arbeider die mijnlampen produceert er om wat te noemen in 20 minuten een af kan leveren, die in 120 uur verslijt. In 30 uur - de tijd dat de mijnwerker werkelijk werkt om een ton kolen af te leveren - is er $\frac{1}{4}$ lamp versleten en dat komt dus overeen met 5 minuten arbeidstijd van de lampenmaker. Die 5 minuten moeten in de kostprijs van de kolen worden verdisconteerd, zoals er ook nog vele andere dingen in verdisconteerd moeten worden. Maar hoe? Berekend in mijnwerkerstijd: 4 uur voor iedere 3 werkelijke uren, 4 minuten voor iedere 3 werkelijke minuten of berekend in lampenmakerstijd? Zoals gezegd, ik wil dit terzijde laten, maar het zou heel goed mogelijk zijn, ook langs deze weg de volkomen onhoudbaarheid van Jaaps willekeurige gelijkstelling van 30 uur mijnwerkersarbeid met 40 uur andere arbeid aan te toonen.

Ik wil hier liever van afstappen om Jaap een andere vraag te stellen: wil hij aan een stucadoor, wiens arbeid stellig zwaarder is dan die van een

typograaf, ontzeggen, wat hij de mijnwerker garandeert, namelijk een andere arbeidstijdberekening? Nee natuurlijk, want dat is onmogelijk. Maar als hij het de mijnwerker én de stucadoor wil garanderen, dan kan hij het natuurlijk geen enkele categorie arbeiders meer ontzeggen. Wat is het gevolg? Dit, dat er één bepaalde categorie arbeiders is (laten we die categorie A noemen), die als ze 30 uur werkt "ook voor 30 uur goederen" kan consumeren en dat voor alle overige categorieën iets anders geldt, bijvoorbeeld dat, wat in het volgende kleine, maar naar beloven uit te breiden schema wordt aangeduid:

categorie A	30 uur = 30 uur
mijnwerkers	30 uur = 40 uur
stucadoors	30 uur = 35 uur
typografen	30 uur = 28 uur, enz.

In dit schema zijn de uren van alle overige categorieën uitgedrukt in de uren van categorie A. Men zou ze natuurlijk ook in die van een willekeurige andere categorie kunnen uitdrukken en dan andere getallen krijgen. De vraag rijst uiteraard in welke categorie ze moeten worden uitgedrukt en hoe het kan worden uitgedrukt. Maar ook daar stap ik van af.

Wie naar dit schema kijkt - en nu kom ik tóch nog weer heel even op de doorberekening terug - zal al bedenkelijk de wenkbrauwen fronsen bij de gedachte, dat deze situatie dan betrekking heeft op de feitelijke verhoudingen in een maatschappij, waar de produkten op basis van het gem. maatsch. noodz. arbeidsuur moeten worden doorgegeven. Zouden moeten, kan men beter zeggen, want het schema brengt tot uitdrukking, dat dit nu juist niet het geval is.

Wat ik nu beweerd heb, niet meer, maar ook niet minder, is dit, dat in die maatschappij (laat ik haar gemakshalve de maatschappij van Jaap noemen), waar de consumptie duidelijk niet op basis van het maatsch. gem. noodzakelijke arbeidsuur geschiedt, ook van een produktie op die basis geen sprake is. Jaap zegt wel: "Natuurlijk ben ik het er mee eens, dat de arbeid de maatstaf der consumptie zal zijn willen de werkers zélf de maatschappelijke produktie kunnen leiden en beheren", maar hij verstaat kennelijk onder "de arbeid" niet de abstract-menselijke arbeid zonder meer, die slechts door de tijd te meten is: uur voor uur.

"Ja maar", roept Jaap dan, "ook in een socialistische maatschappij zullen er werkzaamheden zijn, die extra zwaar of bijzonder onaantrekkelijk zijn." Dat is een waarheid als een koe, die ik niet heb betwist en niet betwisten zal. Maar het is géén waarheid, die ook maar iets verandert aan de economische kwesties, die ik heb gesteld. Het is bovendien een subjectieve waarheid en dan nog een, die - zoals iedere waarheid - allesbehalve een absoluut karakter draagt.

Jaap wil "onaantrekkelijke arbeid" "aantrekkelijker" maken, "zware arbeid" minder zwaar en erkent stilzweigend - en terecht - dat onaantrekkelijke arbeid niet persé zwaar, maar zware arbeid wél altijd onaantrekkelijk is. Het kapitalisme heeft 't probleem trachten op te lossen met een hogere beloning, dat wil zeggen met een - uiteraard relatief - groter aandeel in de consumptie. Daarbij is gebleken, dat het alleen maar werkte in een bepaalde periode van het kapitalisme onder bepaalde verhoudingen, die in de loop der kapitalistische ontwikkeling verstoord zijn. Indien er in het kapitalisme van onze dagen geen "dienstbodenvraagstuk" meer bestaat, dan enkel omdat er geen "dienstboden" meer bestaan. Ze zijn voor geen enkele beloning meer te krijgen. Het kapitalisme heeft daarop geantwoord met het middel, waarmee in iedere samenleving de schaarste aan arbeidskrachten wordt over-

wonnen: de techniek (afwasmachines, wasmachines, koffiezetapparaten, noem maar op, noem maar op!) Een tweede middel waarmee het kapitalisme het probleem te lijf is gegaan, is de verandering van het arbeidsklimaat ("Meisjes kom werken bij Verkade!") 1). Maar in het kapitalisme hebben alle middelen gefaald, aangezien in een op uitbuiting berustende maatschappij alleen al vanwege de bestaande uitbuiting het probleem onoplosbaar is.

Kan het probleem van de onaantrekkelijke arbeid in het socialisme worden opgelost? Niet voor zover het een subjectief probleem is. Ook onder het socialisme geldt, dat wat de een aantrekkelijk vindt voor de ander onaantrekkelijk is. Dat betekent, dat ook onder het socialisme de een dit en de ander dát beroep zal kiezen, al naar gelang zijn neigingen, ja, onder het socialisme zelfs veel méér naar gelang van zijn neigingen dan onder het kapitalisme. Want onder het socialisme zijn de beoefenaren van verschillende beroepen wat ze onder het kapitalisme niet zijn, namelijk: gelijke producenten. Die gelijkheid bestaat niet dáárin, dat ze evenveel uit de maatschappij trekken; de gelijkheid bestaat dáárin, dat ze (afgezien van het sociale fonds voor algemene maatschappelijke voorzieningen vanzelf!) evenveel uit de maatschappij trekken als ze haar geven! Dat is het verschil met iedere andere, op uitbuiting gebaseerde samenleving, waar de arbeider minder van de maatschappij terugkrijgt dan hij haar geeft.

In de samenleving van Jaap is er een andere "gelijkheid". Er heerst daar een gelijkheid van consumptie óók dan wanneer de ene producent aan de samenleving een ongelijke hoeveelheid arbeid levert. Het is geenszins zo, dat in die maatschappij van Jaap het beginsel van "ieder naar zijn vermogen, ieder naar zijn behoefte" heerst. Want waar een dergelijk beginsel wordt toegepast is niet slechts de hoeveelheid geleverde arbeid ongelijk, maar ook de hoeveelheid (naar verschillende behoefte) genoten consumptie. Natuurlijk ligt de vraag voor de hand of 't kapitalisme niet terstond door een dergelijke maatschappij van "ieder naar zijn vermogen, ieder naar zijn behoefte" zou kunnen worden opgevolgd. Mijn antwoord daarop luidt nee! De reden dat ik dat ontken zou mij hier te ver voeren. Het is ook niet nodig daarop in te gaan, aangezien ook Jaap het zo ziet, dat het kapitalisme, waarin de waarde van de arbeidskracht de consumptie regelt, zal worden opgevolgd door een stelsel, waarbij de arbeid de maatstaf der consumptie is, al blijft er bij hem naar mijn overtuiging niets van over als hij dat nader uit gaat werken.

Maar de ongelijke zwaarte van de arbeid dan? Op dat punt zal Jaap blijven hameren. Ik antwoord daarop allereerst, dat de zwaarte van de arbeid, om precies te zijn: de ongelijke zwaarte van de arbeid, hoe langer hoe meer vermindert als gevolg van de techniek. Op zware arbeid geeft de techniek het passende antwoord, óók al onder het kapitalisme. Dat voert onder dit stelsel vanzelfsprekend niet tot een gelijkheid. Het is daar bovendien een bijkomend verschijnsel van de techniek, geenszins de voornaamste reden dat zij wordt toegepast. Maar het is wél zo, dat ook onder het kapitalisme als een gevolg van de techniek, hoe langer hoe meer het arbeidsuur van de een gelijk wordt aan het arbeidsuur van de ander; dat als gevolg van de techniek hoe langer hoe meer het individuele arbeidsuur van een willekeurige werker, gelijk wordt aan het gemiddeld maatschappelijk noodzakelijke arbeids-

---

1) We willen met deze herinnering aan een bekende advertentie-slagzin natuurlijk niet beweren, dat de indruk, die de firma poogde te vestigen, overeenstemde met de realiteit.

uur. Dat geldt ook voor de zware beroepen! De mijnarbeid van nu (met zijn graafmachines, die het houweel vervangen hebben, met zijn onderaardse lopende band, etc. etc., is niet meer de mijnarbeid van pak weg dertig jaar geleden, zomin als de bouwarbeid (waaruit b.v. de opperman verdwenen is) nog de bouwarbeid van dertig of veertig jaar geleden is.

Als Jaap zou tegenwerpen, dat ik het over een tendens heb, en dat de techniek nog lang niet in alle opzichten het uur van de een aan het uur van de ander gelijk heeft gemaakt, dan geef ik hem gelijk. Maar men vergis zich niet: de techniek is ver voortgeschreden en waar bepaalde technische mogelijkheden om der wille van de kostprijs en een zo groot mogelijke winstvoet thans nog niet worden toegepast, daar staat het socialisme hun toepassing geenszins in de weg.

Als Jaap zegt dat bij mij een alternatief, dat wil zeggen een andere oplossing voor zijn probleem ontbreekt dan die welke hij gegeven heeft, dan antwoord ik, dat die oplossing in de techniek te vinden is, niet in een methode, waardoor het beginsel, dat ieder evenveel van de samenleving krijgt als hij haar geeft op losse schroeven wordt gezet.

En zolang de techniek nog geen volledig of afdoende antwoord geeft? Zo lang, zeg ik mét Jaap, zal de mijnwerker die wij zo maar als voorbeeld kozen, wellicht korter werken dan de typograaf. Maar hij zal dan ook minder goederen dan deze uit de maatschappij trekken. Want - ik herhaal het met de grootst mogelijke klem - zijn gelijkheid aan de typograaf bestaat daarin, dat beiden niet méér uit de maatschappij kunnen trekken dan zij haar geven (zoals de kapitalist), maar ook niet minder krijgen dan zij haar geven (zoals de loonarbeider). Bij een dergelijk stelsel verkeert de mijnwerker dus ten opzichte van de typograaf in het nadeel? Inderdaad, vooropgesteld, dat ze allebei evenlang werken. Maar wie zegt me, dat ze dat zullen doen? Er zullen misschien ook wel typografen zijn, die veel korter werken dan andere categorieën of dan andere typografen. Niet vergeten moet worden, dat de recreatie van de arbeidskracht al na een betrekkelijk geringe arbeidstijd mogelijk is. Zowel een kort werkende typograaf én een korte tijd werkende mijnwerker komen daar vër boven uit nu er geen sprake meer is van méérarbeid voor de een of andere kapitalist of onderneming dan wel staat. Wie weinig behoefte heeft zal korter werken dan een ander met méér behoefte. De laatste zal méér goederen kunnen consumeren, maar niet méér dan de hoeveelheid waarvoor hij heeft gewerkt en wie minder goederen consumeert, consumeert er toch niet minder dan waarvoor hij heeft gewerkt. In zoverre zijn ze economisch gelijk, hoezeer ze overigens naar hun individuele behoeften en naar hun behoeftenbevrediging ook mogen verschillen. Er is bij ongelijke consumptie economische gelijkheid. In de maatschappij van Jaap daarentegen is er bij gelijke consumptie, economische ongelijkheid. Daarom heb ik van "loon" gesproken. Nadrukkelijk tussen aanhalingstekens, omdat er in de maatschappij zoals Jaap hem schetst, geen sprake is van een beloning op basis van de waarde van de arbeidskracht. Dat klopt wel. Ik ben er allerminst zeker van, dat het daar niet weer naar toe zou gaan. Om deze reden, dat wanneer niet het principe arbeidsuur tegen arbeidsuur geldt er een ándere maatstaf zich moet ontwikkelen om de produkten met elkaar te vergelijken. Als binnen zo'n maatschappij zo'n waardemeter zich zou ontwikkelen, dan zou ook de arbeid daaraan worden gemeten. Dat betekent géén opheffing van het kapitalistische systeem.